

МУЛЬТИПЛІКАТИВНИЙ ЕФЕКТ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ДЕРЖАВІ

Обґрунтовано заходи щодо формування сучасного механізму державного екологічного регулювання. Проаналізовано зарубіжний досвід в галузі державно-правового регулювання природокористування та охорони навколишнього природного середовища.

Обоснованы мероприятия по формированию современного механизма государственной экологической регуляции. Проанализирован зарубежный опыт в отрасли государственно-правовой регуляции природопользования и охраны окружающей естественной среды.

Measures are grounded on forming of modern mechanism of the state ecological adjusting. Foreign experience is analysed in industry of the state legal adjusting of nature of the use and guard of natural environment.

Постановка проблеми. Серед глобальних проблем, зумовлених сучасною науково-технічною революцією, однією з найбільш гострих, складних і багатоаспектних є проблема раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів від забруднення, деградації і виснаження. Насамперед це стосується земель – найважливішої складової частини біосфери. Високий рівень концентрації важкої промисловості, необґрунтовані масштаби сільськогосподарського освоєння територій, технократичний детермінізм та екологічний волюнтаризм при розвитку і розміщенні продуктивних сил, фінансування та здійснення природоохоронних заходів за залишковим принципом, тобто все те, що мало місце ще кілька десятиріч тому в розвинутих країнах Заходу, зумовило там гостру екологічну кризу

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Істотний внесок у розвиток теорії та практики оцінювання ефективності природокористування і господарської діяльності зробили такі вчені: А.Аганбегян, Л.Абалкін, Б.Буркинський, В.Міщенко, О.Царенко, Л.Мельник, М.Хвесик, С.Харічков, В.Степанов, А.Аксененко, О.Амоша, Т.Бень, І.Булеєв, О.Василик, Н.Коніщева, А.Турило, Л.Червова, М.Чумаченко, А.Шеремет та інші.

Постановка завдання:

– обґрунтувати заходи щодо формування сучасного механізму державного екологічного регулювання;

– проаналізувати зарубіжний досвід в галузі державно-правового регулювання природокористування та охорони навколишнього природного середовища.

Викладення основного матеріалу.

Проте за останні десятиріччя у цих країнах досягнуто значних успіхів у розв'язанні екологічних проблем. За підрахунками експертів ООН, у країнах Західної Європи та Північної Америки на оздоровлення навколишнього природного середовища, поліпшення використання й охорони природних ресурсів витрачаються досить великі кошти – до 2 % валового національного продукту.

Сучасний механізм державного екологічного регулювання тут почав формуватися наприкінці 60-х та у 70-х р.р. XX століття, коли загострення екологічної кризи досягло апогею. На першому етапі цього регулювання використовувалися переважно адміністративно-законодавчі підйоми. Потім почали все активніше застосовуватися, особливо з кінця 70-х р.р. минулого століття, економічні механізми стимулювання природоохоронної діяльності окремих монополій, фірм, концернів тощо.

Аналіз [2, с. 17] зарубіжного досвіду в галузі державно-правового регулювання природокористування та охорони навколишнього природного середовища дає можливість зробити декілька узагальнюючих висновків, зокрема:

1. Система охорони навколишнього природного середовища в індустріально розвинутих країнах Заходу з інтенсивним, високомеханізованим та хімізованим сільськогосподарським виробництвом спирається на різнобічне, глибоко розроблене та всеохоплююче природоохоронне законодавство. Воно, по-перше, забезпечує дійовий контроль з боку центральних і місцевих органів влади, а по-друге, законодавчо покладає відповідальність на користувачів і забруднювачів навколишнього середовища за раціональне використання та охорону природних ресурсів. Основним принципом природокористування в цих країнах є те, що платить той, хто використовує природні ресурси та забруднює навколишнє середовище.

Характерною рисою екологічного законодавства в більшості країн Західної Європи та Північної Америки є переміщення центру у вирішенні природоохоронних завдань із загальнонаціонального до регіонального рівня, до розв'язання окремих проблем з охорони природних ресурсів і об'єктів. Якщо, наприклад, у США в 1969 р. було прийнято Закон про національну політику в галузі охорони навколишнього середовища, то нині налічується понад 100 відповідних законів, які регулюють окремі питання у сфері екології та природокористування.

2. З метою реалізації державної політики в галузі охорони природи і контролю за виконанням чинного екологічного законодавства створено відповідні організаційні структури природоохоронного державного регулювання. Основу цих структур складають сильні центральні відомства. Наприклад, у США – це Рада з якості навколишнього середовища, Агентство з охорони навколишнього середовища, Міністерство з питань навколишнього середовища – в Англії, Міністерство з питань якості життя – у Франції тощо.

Основне завдання таких центральних органів полягає в розробці принципів і напрямків екологічної політики, наукових критеріїв оцінки якості навколишнього природного середовища, підготовці на їхній базі екологічних нормативів і стандартів, норм природокористування тощо. Поряд з цим вони організують розробку та реалізацію національних екологічних програм. В останнє десятиріччя мала місце тенденція передачі певної частини функцій і повноважень центральних органів до регіонально-територіальних рівнів управління охороною навколишнього середовища та природокористування.

Серед варіантів поєднання централізованого і муніципального регулювання у сфері екології можна виділити такі: федеральний контроль за наявністю спеціальних місцевих органів з охорони природи (США); місцевий контроль, обмежений регіональними системами моніторингу (характерно для більшості унітарних держав); федеральний контроль за охороною загальнонаціональних природних ресурсів, багатств та об'єктів (наприклад, повітря) і місцевий контроль за охороною локальних природних ресурсів (грунти, водойми, ліси тощо).

В теперішніх умовах природні блага отримують властивості товару, оскільки можуть продаватися або прямо, або опосередковано через інші товари і послуги. Наприклад, атрактивність ландшафту, наявність екологічних корисностей сприяють розвитку в цій зоні інфраструктури рекреаційної індустрії, створенню робочих місць для місцевого населення, поліпшенню якості життя, підвищенню вартості об'єктів нерухомості, збільшенню інвестиційних потоків в цілому. Більше того, екологічний чинник робить прямий або непрямий вплив практично на всі інші фактори зовнішнього середовища, що формують інвестиційну привабливість території. Реалізація екосистемних функцій і екосистемних послуг є найважливішою складовою регіонального природного капіталу.

Екологічні послуги забезпечують людську діяльність по виробництву і споживанню продукції. Вони впливають на загальне благополуччя людей, визначаючи, таким чином, якість життя і навіть можливість їх існування. Оскільки використання однієї функції природного капіталу за умовчанням має на увазі користування і іншими, а крім того, неминуче впливає на їх стан, то правомірно, на наш погляд, говорити не про природно-ресурсну, а про екологічну складову інвестиційного потенціалу. Чому таке уточнення здається нам важливим? Цінність природних ресурсів як джерела сировини для промисловості можна виразити в грошовій формі, оскільки вона враховується у вартості вироблених товарів. Хоча і тут виникає достатньо суперечливих моментів. Зокрема, з ефективним розподілом ресурсів в часі, стійкою нормою їх використання і т.п. Проте з екосистемними і соціальними функціями природних ресурсів справа йде набагато складніше. Втрата цих функцій впливає на всі без виключення сфери життя суспільства, перетворюючи фактори інвестиційної привабливості в фактори інвестиційного ризику,

часто коректуючи траєкторію економічного і соціального розвитку території [1, с. 326; 4, с. 89].

Екологічна складова інвестиційного потенціалу володіє мультиплікативним ефектом для економічної діяльності, соціуму в цілому і місцевого співтовариства зокрема. У разі деградації природного капіталу (виснаження екологічних ресурсів, забруднення навколишнього середовища) чинники інвестиційної привабливості перетворюються на чинники інвестиційного ризику. Причому в даному випадку можна розглядати як ризики інвесторів (наприклад, загрози курортному бізнесу в результаті аварійних розливів нафти), так і ризики одержувачів інвестицій (зростання числа онкологічних захворювань в результаті забруднення навколишнього середовища неможливо компенсувати підвищенням рівня заробітної плати).

Внаслідок недообліку екологічного фактору в інвестиційній діяльності може бути скорочення можливостей інвестування.

За рахунок зменшення екологічного інвестиційного потенціалу знижується сумарний інвестиційний потенціал, зменшується інвестиційна привабливість території, знижується інвестиційна активність. В цьому випадку всі учасники інвестиційного процесу потрапляють в свого роду екологічну «пастку» інвестиційної активності. Таким чином, розвиток інвестиційної активності в регіоні без урахування екологічних ризиків території веде в перспективі до зниження інвестиційної привабливості території і активності інвесторів.

За рахунок цілеспрямованих управлінських дій і економічних механізмів (екологічне страхування, розвиток регіональної нормативно-правової бази, екологічний аудит, оцінка природного капіталу, проведення природоохоронних заходів, розвиток екологічної свідомості і освіти, підвищення екологічного попиту) можна понизити екологічні інвестиційні ризики і тим самим збільшити місткість регіонального інвестиційного потенціалу в цілому. Оцінка ефективності регіональних інвестиційних процесів повинна будуватися на основі системи індикаторів стійкого розвитку, розробленої стосовно конкретного регіону.

Саме екологічна компонента повинна стати частиною територіального бренду, могутнім фактором формування довгострокової конкурентоспроможності Кубані. Для стійкого розвитку регіональної економіки необхідне стратегічне управління інвестиційною діяльністю, де екологічна складова є однією з системоутворюючих чинників [3, с. 175].

Суб'єктам інвестиційної діяльності, що здійснюють капітальні вкладення мають надаватися певні державні гарантії: забезпечення рівних прав при здійсненні інвестиційної діяльності; гласність в обговоренні інвестиційних проектів; використання доходів, тобто доходів, отриманих у результаті інвестиційної діяльності, здійснюваної у формі капітальних вкладень; право оскарження в судовому порядку будь-яких рішень, дій (бездіяльності) органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб; стабільність прав суб'єктів інвестиційної діяльності. У

випадках прийняття законів, що встановлюють для суб'єктів інвестиційної діяльності інші правила в порівнянні з діючими при укладанні договорів між ними, умови цих договорів зберігають свою силу, за винятком випадків, коли законом встановлено, що його дія поширюється на відносини, що виникли з раніше укладених договорів; забезпечення захисту капітальних вкладень [5, с. 235].

Іноземне інвестування посідає особливе місце у формуванні структури зовнішньоекономічних пріоритетів регіону. Світовий досвід переконує, що країни з перехідною економікою неспроможні вийти з кризового стану без залучення та ефективного використання іноземних інвестицій.

Метою регіональної стратегії інвестиційного розвитку повинно бути поліпшення соціально-економічного становища регіону і формування її, виходячи з наступних імперативів:

- концентрації інвестиційного потенціалу у сферах, де регіон має реальні конкурентні переваги на зовнішніх та внутрішніх ринках;
- спрямування зарубіжних інвестицій у структурні перетворення господарського комплексу регіону;
- створення умов для інвестиційної підтримки інноваційних технологій, які здатні приносити додаткові кошти для забезпечення розширеного відтворення на оновленій техніко-економічній основі;
- спрямування інвестиційної діяльності на забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку регіону.

З огляду на процес євроінтеграції можна виділити три блоки орієнтирів розвитку національних інвестиційних моделей на регіональному рівні:

1. Визначення зовнішньоекономічних векторів розвитку регіону, а саме: перенесення акцентів з інвестиційної моделі розвитку на інвестиційно-інноваційну; визначення інвестиційних пріоритетів з метою запобігання закріпленню технологічної відсталості окремих підприємств, відбір на конкурсній основі інвестиційних проектів з орієнтацією на кластерну модель регіонального розвитку; формування чіткої експортної спеціалізації території та стимулювання експортного виробництва.

2. Сприяння розвитку транснаціональних елементів в економіці регіону, які організаційно мають форму спільних підприємств, вертикально та горизонтально інтегрованих структур, промислово-фінансових груп; транскордонних господарських об'єднань субрегіонального типу.

3. Формування адекватної системи зв'язків регіональної економіки із зовнішнім середовищем, зокрема трансформація виробництва у напрямі випереджаючого розвитку галузей, продукція яких має реальні конкурентні переваги на зовнішніх ринках, підготовка інфраструктурного забезпечення до активного функціонування у сфері зовнішньої взаємодії, в тому числі іноземного інвестування.

Система адресного залучення іноземних та вітчизняних інвестицій в окремі галузі й райони Чехії та інструменти їх стимулювання через податкові пільги, дотації на створення нових робочих місць та перенавчання, земельні трансфери дозволяє плавно ідентифікувати національний регіональний ландшафт до вимог Європейського союзу.

Використовуючи досвід цієї, а також інших постсоціалістичних країн, зокрема Польщі, Угорщини, Словаччини, Україні слід було не руйнувати, а навпаки, ширше застосовувати перевірені практикою механізми преференцій для активізації інвестиційної діяльності в слаборозвинених і депресивних регіонах шляхом:

- зниження рівня адміністративного впливу та розумних параметрів державних обмежень за діяльністю суб'єктів ТПР;

- удосконалення інвестиційного менеджменту з метою викорінення корупції і мінімізації ризиків. Частковому вирішенню цієї проблеми може сприяти залучення іноземних фахівців до керівництва інвестиційною діяльністю в межах ТПР через оголошення міжнародних тендерів, створення чіткої системи критеріїв надання пільг інвесторам;

- максимального спрощення умов і термінів затвердження інвестиційних проектів, що пройшли первинну експертизу, з одночасним посиленням контролю за ходом реалізації договірних умов;

- налагодження регулярного інформаційного забезпечення, що розкриває перед юридичними та фізичними особами всі аспекти і напрями діяльності спеціального режиму інвестиційної діяльності ТПР та залучення громадськості до участі у розгляді й затвердженні проектів;

- здійснення моніторингу ділового середовища на ТПР з метою виявлення факторів, що гальмують процеси його активізації;

- поліпшення аналітичної роботи з оцінки впливу та регулярного обміну досвідом дії спеціального режиму інвестиційної діяльності на комплексний розвиток господарства регіону та його соціально-економічне становище.

Переваги відкритої економіки, до стану якої прагне Україна, можуть бути використані повною мірою за умов розвитку взаємодоповнюючих процесів: розширення зв'язків з країнами близького і далекого зарубіжжя, диверсифікації зовнішньоекономічної діяльності підприємств на основі визначених пріоритетів експортної спеціалізації, ефективного залучення зарубіжних інвестицій у модернізацію економіки та активного задіяння регіональної компоненти до міжнародної економічної взаємодії, в тому числі транскордонного співробітництва [6, с. 244].

При залученні інвестицій в аграрний сектор необхідно враховувати, що він безпосередньо стосується природно-ресурсної складової соціально-економічного розвитку. Отже, освоєння інвестицій в цій сфері господарської діяльності має стикуватися з пріоритетами екологізації аграрного природокористування та розбудови природоохоронної інфраструктури.

Гальмування реалізації природоохоронних та ресурсощадливих проектів, які мають вагомое економічне, екологічне та соціальне значення для розвитку суспільства, зумовлене відсутністю потужних джерел інвестиційного забезпечення – як вітчизняних, так і закордонних. Тим більше, суб'єкти господарювання ще не забезпечили необхідної концентрації фінансових ресурсів, яка дозволила б упроваджувати енергозберігаючі та природоохоронні технології, бюджети територіальних громад як правило мають соціальну спрямованість, Державний бюджет також обтяжений соціальними статтями.

Виходячи з цього та враховуючи резолюції основних природоохоронних конвенцій планетарного масштабу, в Україні з нових позицій має бути розроблена національна доктрина залучення прямих та портфельних інвестицій для розбудови природоохоронної інфраструктури і впровадження ресурсощадливих проектів.

Інвестиції є найважливішим засобом забезпечення прогресивних структурних зрушень в охороні довкілля, поліпшення якісних показників діяльності на макро- і мікрорівнях. Чим масштабніші обсяги і вища ефективність інвестицій, тим швидше відбувається відтворювальний процес, здійснюються позитивні перетворення. Зміни в загальному процесі інвестування відображаються і на природоохоронній діяльності. У цій сфері виникає суттєва трансформація структури інвестицій за джерелами фінансування і за формами власності.

Одним з основних факторів ефективної господарської діяльності виробничих підприємств є наявність сучасного парку виробничого устаткування, яке дозволить знижувати ресурсо- та енергозатратність виробництва. З огляду на це інвестиційне забезпечення оновлення основного капіталу підприємств-природокористувачів є вирішальним чинником їх прибуткової роботи.

Висновки. Отже, нині склалася ситуація, за якої підприємства відчують гостру нестачу фінансових ресурсів для вдосконалення техніко-технологічних процесів, упровадження принципово нових екологобезпечних засобів виробництва, будівництва і реконструкції очисних споруд, застосування прогресивних способів та методів очищення відходів виробництва. Нестача власних коштів змушує підприємства для здійснення природоохоронної діяльності звертатися до різних фондів. Звернення до внутрішніх національних і зовнішніх іноземних інститутів передбачає виконання таких умов: забезпечення існуючих схем позики; наявність природоохоронних фондів, заснованих цими інститутами; пріоритетний напрямок фінансування; норми процента за позиками; мінімальний розмір позики за проектом; термін повернення позики.

Використані джерела інформації:

1. Кравців В.С. Стратегія раціонального використання природно-ресурсного потенціалу в регіоні: екологічні пріоритети // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Збірник наукових праць. Економіка. Частина 2. Випуск 4(36). – Рівне, РВЦ НУВГП. – 2006. – С. 325-330.

2. Кравчук І. Реформування інституційного механізму адаптації права України до права ЄС // Право України. – 20010. – № . – С. 16-20.
3. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / Під загальною редакцією чл.-кор. НАН України Б.М.Данилишина. – К.: ЗАТ “Нічлава”, 2006. – 704 с.
4. Ресурсозбереження та економічний розвиток України: формування механізмів переходу суб’єктів господарювання України до економічного розвитку на базі ресурсозберігаючих технологій: Монографія.– Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 551 с.
5. Хвесик М.А. Стратегічні імперативи раціонального природокористування в контексті соціально-економічного піднесення України: [монографія] / М. А. Хвесик. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2008. – 496 с.
6. Царенко О. М., Нєсєтов О. О., Кадацький М. О. Основи екології та економіка природокористування. Курс лекцій. Практикум: Навчальний посібник. – 2-ге вид., стер. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. – 400с.

Рецензент: Корецький М.Х., д.держ.упр., професор